

Ткање

Текст и слике преузети из католога „Стари занати у Србији“

Аутор: *Марина Цветковић*

„Дођоше дунђери да секу греду, секоше не моглоше, ја је пресекох.“

(Басма)

Богато ткачко стваралаштво на територији Србије настало је и развијало се током дуге и слојевите културне прошлости. Може се пратити од неолитских култура од савремених урбаних средина.

Ткање је имало важно улогу у српском традиционалном друштву. Носилац домаће ткачке радности биле су жене. Оне су производиле текстилне предмете за потребе појединца, породице, шире заједнице, а неретко и за тржиште, чиме су значајно доприносиле привређивању и унапређивању сеоског домаћинства. Израђивале су предмете за опремање домаћинства: вунене прекривке (губери, шаренице, ћилими...), пешкири, завесе, сламарице, прекривке за колевке, зидњаци, предмети постељног инвентара, као и тканине за израду одевних предмета – доњих и горњих хаљетака народне ношње... Ове разноврсне текстилије имале су поред употребне функције (заштите од хладноће, сунца, нечистоће...) и декоративни карактер, а често су биле носиоци многих родних, статусних, религијских, националних и др. значења. Ткане рукотворине заузимале су и важну улогу у обичајном и социо-комуникацијском животу појединца и заједница којима су припадале.

Сврљиг, 1959. година

Чешљањем на гребенима и ударцима, влакна и вуне, и конопље и лана раздвајала су се и класификовала по квалитету, односно дужини, а затим су се предењем претварала у нит. Уз забележене

архаичне начине предења без преслица – уз помоћ делова тела, или само уз помоћ једноставних вретена – најзаступљенији начин предења био је помоћу преслице и вретена. Преслице су на територији Србије у погледу облика, декоративних техничких и ликовних одлика показале висок степен типолошке разноврсности. Након предења, вуна се намотавала у кануре и на тај начин исправљала и припремала за даљу обраду. Текстилна нит се затим, зависно од потреба, препредала, односно удвостручавала.

Овако припремљено предиво затим се бојило. За боје су најчешће коришћени делови биљака из непосредног окружења: корена, стабла, листа и плода, у чије растворе су се додавале одговарајуће киселине, базе, метали... природног порекла. На тај начин бојама се обезбеђивала постојаност. Након бојења, приступало се ткању. Изради тканина на разбоју, првенствено хоризонталном, претходила је припрема предива основе: сновање, навијање и увођење основе у ните (нићанице) и брдо.

Најчешће примењивана ткачка справа на културном простору Срба био је хоризонтални разбој или сане, стативе, стан, натра, тара... Иако је забележено више варијанти облика, његове основне елементе чине: стране или оквири за које се причвршћују два вратила, брдило с брдом и ните (најчешће две или четири), подношке, даска за седење и други помоћни делови.

За разлику од савремених тканих предмета, некада је ткању претходио дуг и сложен процес прераде текстилних сировина који се одвијао у оквиру домаће радиности. За израду предива користиле су се текстилне сировине животињског и биљног порекла: конопља, лан, вуна, нити свилене бубе, памук...

Лесковац, 1934. година

У ткачкој пракси највише су коришћене конопља и вуна. Свака од ових сировина

захтевала је специфичан начин прераде влакна у нит. Најкомпликованији и захтевнији био је процес обраде конопље, односно лана, који се, у најважнијим цртама, састојао од узгајања, брања, топљења (намакања) и трљања стабљика на ступама, односно трлицама. Прерада вуне започињала је шишањем оваца, прањем и чишћењем руна од масноће и нечистоћа.

Вертикални разбој знатно је ређи. Највише се користио за израду ћилима у Пироту, одакле се у 20. веку проширио у друге ћилимарске центре југозападне Србије, Црне Горе и Босне и Херцеговине.

Текстилије су ткане првенствено на хоризонталним разбојима у глатким, ређе косматим техникама.

Током ткачког процеса највише су се користиле две, односно четири ните. Ткање у два нита, које се данас среће под називом преплетај, у народу је познато као преткивање, лито, чунчано, низано... Платно се добија тако што се уз помоћ нићанице и подношке половина њих подигне, а половина спусти, при чему се направи зев кроз који се чунком, совељком провлачи потка. Ова техника изводи се самостално, али и као пратећа декоративним техникама.

Гебел, репродукција акварела из 19. века

Коришћењем ланеног, конопљиног, памучног или др. предива у техници преплетаја ткани су основни материјали од којих су се израђивали одевни предмети и постељни инвентар (чаршави, јастучнице...), пешкири, месали, пелене... Од вуненог предива у техници преплетаја ткане су једноставне прекривке које су понекад украшаване разноврсним везилачким техникама.

За украшавање у ткању примењиване су разноврсне допунске технике: ткање на дашчицу, клечање, на нитиће и др... Ткањем на дашчицу орнаменти су се изводили тако што се кроз одигнуте

пребројане нити основе провлачила дашчица која се при извођењу шаре вертикално подизала, а затим се чунком или гужвицом провлачило предиво жељене боје. На тај начин добијали су се лице и наличје у контрасту (као у негативу).

Шабац, 1913. година

Сматра се да су се техником клечања ткали најраскошнији и технички најкомпликованији предмети. Ова техника примењивала се и на вертикалном и на хоризонталном разбоју, и то првенствено за израду вунених предмета. Највише је заступљена на ћилимима, мање на прегачама, јастучницама, торбама... Шара се добијала пребирањем жељених нити основе кроз које су се провлачиле гужвице вуне којом се изводио орнамент. На клечаним текстилијама може се уочити широка лепеза различитих начина промене боје у шари око ткива основе. Техника улагања праменова, која се среће и под називом узлање, изводи се тако што се сечени праменови провлаче међу нити основе тако да њихови крајеви остају слободно да висе.

Најпознатији прекривачи израђени у овој техници биљци, јамболије... након израде додатно се ваљају, односно излажу притиску воде. Чворање је космата техника код које се исечене нити предива обмотавају око две или четири нити основе, а затим се крајеви провлаче кроз средину и затежу у чвор. И код узлања и код чворања примењује се и техника преплетаја, чиме се чворови, односно праменови учвршћују.

Курс ткања у Манаковој кући, 2008. година

Структура тканине добијене ткањем у четири нита јесте гушћа и користила се за грубље и дебље предмете и текстилије које трпе притисак и хабање. Четворонитни вунени предмети су разни груби покривачи (губери, черге...), торбе и др. У овој техници

израђивано је и сукно, материјал за израду горњих одевних хаљетака. Након ткања, сукно је ваљано у ваљавицама, чиме се добијала компактнија текстилна структура погодна као заштита од хладноће. Четворонитна ланена или конопљана тканина користила се за израду сламарица, наличја јастучница, врећа и сл.

Разноврсност традиционалних ткачких техника и текстилних рукотворина различитих функционалних и ликовних одлика указује на вековима стварану и обогаћивану српску ткачку традицију која данас може да послужи као узор у савременом ткачком стваралаштву.

Традиционалне ткачке технике опстале су упркос савременом начину производње. Умеће ткања на хоризонталним и вертикалним разбојима преноси се са колена на колена, али све више постаје и део допунског образовања шире популације. Ручно изаткани шалови, прекривке за кревете, завесе и друге текстилије део су добро дизајнираног савременог ентеријера, а одећа начињена од ручно тканих материјала који своју инспирацију црпе у традиционалним мотивима често су ексклузивни део колекције многих модних дизајнера.

Генерације полазница курсева ткања постале су познати произвођачи метражне робе, а многобројна удружења ткаља своје производе пласирају признатим трговачким ланцима.